

τὴν κοσμικὴν δύναμιν· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀνθρώ-
πινος πολιτικὴ ἐξουσία δὲν πηγάζει, λέγουν,
ἐκ τοῦ Θεοῦ· κανεὶς βέβαια δὲν ἤθελεν εἰ-
πεῖν, ὅτι πηγάζει ἐκ Θεοῦ ἡ ἐξουσία τῶν ἡ-
γεμόνων ἐκείνων, οἳ τινες μὲ νόμους ἀδίκους
ἀνατρέπουν τὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων.

Εἰς ταῦτα λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ὑποχρέω-
σιν ἐννοοῦμεν τὴν μὴ ἐναντίαν οὔτε εἰς τὸν φυ-
σικὸν νόμον, οὔτε εἰς τὴν θρησκείαν· ὅσον δὲ
ἀποβλέπει τὴν θεῖαν ἀρχὴν τῆς πολιτικῆς ἐξ-
ουσίας, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐξουσίαν
ταύτην γενικῶς καὶ μερικῶς. Εἶναι λοιπὸν βέ-
βαιον, καὶ ἤδη τὸ ἀπεδείξαμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠ-
θέλησε νὰ ἦναι νόμοι πολιτικοὶ, καὶ ἀκολου-
θῶς νομοθετεῖται καὶ ἡγεμόνες· ὥστε γενικῶς
θεωρουμένη ἡ ἀνθρώπινη ἐξουσία, πηγάζει ἀ-
μέσως ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δὲ θεωρηθῇ ἀτομι-
κῶς, εἰς τοῦτον δηλαδὴ ἢ ἐκείνον τὸν ἡγεμόνα,
τοιαύτη μερικὴ ἐξουσία, διδομένη κατ' ἐκλογὴν
ἢ κατὰ κληρονομίαν, ἀμέσως βέβαια δὲν πη-
γάζει ἐκ Θεοῦ, λέγεται ὅμως καὶ αὕτη ὅτι
εἶναι ἐκ Θεοῦ, καθόσον ἐνομοθέτησεν ὁ Θεὸς
νὰ ἦναι τις ἡγεμὼν φύλαξ ἐπάγρυπνος τῶν νό-
μων, καὶ νὰ ἔχη τὸ δικαίωμα τοῦ νομοθετεῖν,

ὡς

ὡς ἀπαιτεῖ ἡ τάξις τῶν πραγμάτων, ἡ εἰρήνη τοῦ βασιλείου, καὶ ἡ ἡσυχία τῶν ὑπηκόων, κατὰ τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς Θείας Προνοίας. Εἶναι δὲ φανερόν ἀπ' αὐτῆν τὴν φύσιν τῶν νόμων, διότι ἐπιστηρίζονται εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον καὶ ἔχουν Θείαν ἀρχὴν, ὅτι πρέπει νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς νόμους ὄχι ἀπὸ φόβον τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τὴν συνείδησιν, ἢ διὰ νὰ μὴ παραβῶμεν τὸν Θεῖον Νόμον. τὸν προστάζοντα ὑπακοὴν εἰς τὰ ὑπερέχουσας ἐξουσίας.

Φαίνονται τινὲς νόμοι ἀπλῶς πολιτικοί, ὅποιοι εἶναι οἱ δίδόντες ἀτέλειαν, καὶ ἄλλα τοιαῦτα προνόμια· ὁμοίως πάλιν ἄλλοι τιμωρητικοί, χωρὶς νὰ ἦναι γεγραμμένον τί πρέπει νὰ πράξωμεν, ἢ νὰ μὴ πράξωμεν, ἀλλὰ μόνον ἡ τιμωρία. Ἐκ τούτων ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνη, ὅτι αἱ ὑποχρεώσεις αὗται δὲν πηγάζουν ἐκ Θεοῦ, οὔτε ἀμέσως, οὔτε ἐμμέσως.

Ἀποκρινόμενοι εἰς ταῦτα πρέπει νὰ διακρίνωμεν δύο εἴδη τιμωρητικῶν νόμων· ἄλλοι εἶναι μικτοί, καὶ ἄλλοι ἀπλῶς τιμωρητικοί· τοῦ πρώτου εἴδους εἶναι, ὅσοι κάμνοντες προστάξιν ἢ ἀπαγόρευσιν ἐπιβάλλεν τιμωρίαν εἰς τὸν

τὸν παραβαίνοντα· ὡς λόγου χάριν, Κατεῖς
 γὰ μὴν ἐκβάλη σῖτον ἀπὸ τοῦ βασιλείου· ὅς
 τις δὲ ἐκβάλη, γὰ πληρόνη ζημίαν διπλάσιον
 τῆς τιμῆς τοῦ σίτου· τιμωρητικοὶ δὲ εἶναι, ὅ-
 ταν μὲ τὴν τιμωρίαν σμίγεται καὶ ἡ προσ-
 ταγή, ἢ ἡ ἀπαγόρευσις· ὡς εἰάν ἔλεγεν· ὅς τις
 ἐκβάλη σῖτον ἀπὸ τοῦ βασιλείου, πληρόνει ζη-
 μίαν διπλάσιον τῆς τιμῆς τῆς σίτου, ὅπου ἡ ἀ-
 παγόρευσις συμπεραίνεται χωρὶς καμμίαν ἀμ-
 φιβολίαν. Ἀφοῦ ἐδώκαμεν τοὺς ὀρισμοὺς τού-
 τούς, συνάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς γενικῆς ιδέας
 τοῦ νόμου, ὅτι δὲν εἶναι κανεῖς, ὅς τις γὰ μὴ
 περιέχη φυσικὴν τινὰ ὑποχρέωσιν· διότι πᾶς
 νόμος πρέπει γὰ συμφωνῆ μὲ τὸν ὀρθὸν λό-
 γον, καὶ γὰ ἀποβλέπη τὸ κοινὸν συμφέρον. Ὁ
 παραβαίνων λοιπὸν τὸν νόμον, οὗτος ἀμαρτά-
 νει κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καὶ κατὰ τοῦ κοι-
 νοῦ συμφέροντος· ὥστε καὶ οἱ μικτοὶ καὶ οἱ
 τιμωρητικοὶ νόμοι ἔχουν φυσικὴν ὑποχρέωσιν·
 διότι ἐπιστηρίζονται βέβαια εἰς λόγον τῆς κοι-
 νοῦ συμφέροντος, καὶ ἡ ἀπαγόρευσις συμπε-
 ραίνεται ἐξ αὐτῆς τῆς τιμωρίας, ἂν καὶ ῥη-
 τῶς δὲν λέγεται. Περὶ δὲ τῶν ἀτέλειαν διδόν-
 των νόμων πρέπει γὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ
 ἀπὸ

ἀπὸ τοῦ νόμου ἄφεςις δίδεται πρὸς καιρὸν ἀ-
 πὸ ὑπερέχουσας ἐξουσίας· τοῦ φυσικοῦ ὅμως
 καὶ Θεοῦ χρέους ἄφεςις καμμία δὲν εἶναι,
 διότι καὶ τὰ δύο ταῦτα χρεὴ ἔχουν Νομοθέ-
 την τὸν Θεόν, ὅς τις εἶναι ὑπέρτατος κύριος
 πάντων, καὶ κανείς δὲν ἐμπορεῖ νὰ δώσῃ ἄφε-
 σιν τοῦ φυσικοῦ καὶ Θεοῦ χρέους, ἂν δὲν ἔχη
 ἀπὸ τὸν Θεόν τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν εἰς
 κανένα δὲν ἔδωκεν, οὔτ' ἐμπορεῖ νὰ δώσῃ· διό-
 τι ὁ φυσικὸς νόμος εἶναι οὕτως ἀμετάβλητος,
 εὖς καὶ αὐτὴ ἡ Θεῖα φύσις. Περὶ δὲ τοῦ Θεοῦ
 τοῦ ἀνθρωπίνου νόμου, ὅτι εἰς περιστάσεις τι-
 νὰς γίνεται ἄφεςις, φανερόν ἐξ αὐτῆς τῆς φύ-
 σεως τοῦ νόμου· ἐπειδὴ βέβαια οἱ ἐξουσιασταὶ
 ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμνωσι νόμους, ἐμπο-
 ροῦν καὶ ὅταν ἡ χρεὶα τὸ ἀπαιτῇ, νὰ δίδω-
 σιν ἄφεςιν ὑποχρεώσεως· ἐπειδὴ δὲ κανείς κα-
 λῶς κείμενος νόμος δὲν προτάζει τίποτε, τὸ
 ὁποῖον νὰ μὴν ἦναι ὠφέλιμον, καὶ νὰ μὴν ἀπο-
 βλέπη τὸ κοινὸν συμφέρον, συμπεραίνεται ὅτι
 καμμία ἄφεςις ὑποχρεώσεως δὲν ἔχει ἰσχύον
 κατὰ λόγον ὀρθόν, ἂν δὲν γίνεται δι' αἰτίαν
 τινὰ εὐλόγον· ὅπου τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη, ἢ
 ἀπὸ τοῦ νόμου ἄφεςις εἶναι συγχωρητή· ὅπου
 δὲ

δὲ ἢ ὠφέλεια, ἐπαινετή· ὠφέλειαν ὅμως λέγω τὴν κοινήν· καὶ ὄχι τὴν ἀτομικήν. Τὸ αὐτὸ ἐν-
 προεῖται καὶ περὶ τῶν προνομίων, τὰ ὅποια
 εἶναι ἐξαιρέσεις ἀπὸ τοῦ νόμου, ὡς καὶ ἡ ἄ-
 φεσις· διαφέρει ὅμως ἀπὸ ταύτην, διότι τὸ
 προνόμιον εἶναι ἐξαιρέσεις ἀπὸ νόμου· δίδομένη
 εἰς τινὰ διὰ βίου, ὡς νόμος, ἡ δὲ ἄφεσις
 ποτὲ δὲν δίδεται, οὔτε ὡς νόμος· οὔτε διὰ
 βίου, ἀλλὰ πρὸς καιρόν. Ἐπειδὴ δὲ πᾶς νό-
 μος πρέπει ν' ἀποβλέπῃ τὸ κοινὸν συμφέρον,
 φανερόν· ὅτι καὶ τὰ προνόμια δὲν πρέπει νὰ
 δίδωνται εἰς εἶδος νόμου παρά διὰ τὸ κοινὸν
 συμφέρον.

Ἡ συνθήθεια πάλιν, εἴτε τὸ ἔθος, δὲν εἶ-
 ναι γεγραμμένον δικαίωμα, ἀλλὰ εἰσάγεται
 ἀπὸ τὴν χρῆσιν· λαμβάνει δὲ νόμου δύναμιν
 μὲ τὴν σιωπηλὴν συγκατάθεσιν, καὶ μὲ τὸν
 καιρόν. Οὕτω λοιπὸν τὸ ἔθος εἶναι εἶδος νό-
 μου, μὲ ταύτην ὅμως τὴν διαφορὰν, ὅτι ὁ νό-
 μος πηγάζει ἀπὸ τὸν ἡγεμόνα, ἢ ἀπὸ τὴν κοι-
 νὴν ψῆφον, καὶ γίνεται εὐθύς ἔγγραφος· τὸ
 δὲ ἔθος εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρῆσις καὶ
 σιωπηλὴ συγκατάνευσις τοῦ λαοῦ, ἥτις προ-
 χωροῦντος τοῦ καιροῦ καταντᾷ ἰσοδύναμος μὲ
 νό-

νόμον. Διὰ τὰ ἔχη ὅμως νόμου δύναμιν, καὶ
τὰ ἐμπορῆ τὰ ἀναιρέση προϋπάρχοντα νόμον
ἔγγραφοι, εἶναι ἀνάγκη τὰ ἀποβλέπη τὸ κοινὸν
συμφέρον, καὶ ὄχι ἀπλῶς τὰ ἦναι ὠφέλιμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ 5'.

Ὅτι δίδονται πράξεις γενικῶς ἀδιάφοροι, ἀτομικῶς ὅμως
θεωρούμεναι, καμμία δὲν εἶναι τοιαύτη.

Ὅτι δίδονται πράξεις γενικῶς ἀδιάφοροι, εἶ-
ναι φανερόν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν, διότι
πράξεις ἀδιάφορος λέγεται ἐκεῖνη, ἥτις κα-
θ' ἑαυτήν δὲν ἐμπορεῖ ν' ἀποδειχθῆ ὅτε καλὴ
ὅτε κακὴ, μὴ ἔχουσα οὐσιώδη χαρακτῆρα·
καὶ τοιαῦται εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν πολλαί.
Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἔννοιαν, εἶναι ὅλαι
ἐκεῖναι, περὶ τῶν ὁποίων δὲν γίνεται καμμία
προσταγὴ ἢ ἀπαγόρευσις.

Ὅτι δὲ καμμία δὲν εἶναι ἀδιάφορος, εἰδι-
κῶς θεωρουμένη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο γί-
νεται φανερόν ἐκ τῶν προαποδειχθέντων. Ἐὰν
βέβαια πράξις τις καθ' ἑαυτήν ἀδιάφορος, ἀπο-
βλέπη διὰ τὰ περιστατικὰ τῆς πρὸς ὠφέλειάν
μας,

μας, τότε λέγεται καὶ εἶναι καλή· εἰάν δὲ τὸ ἐναντίον, κακή. Ἀπὸ τὴν λογικὴν ἡμῶν φύσιν συνάγεται ὅτι πᾶσα πράξις πρέπει νὰ ᾖ συμφωνὸς μετὰ τὸν ὀρθὸν λόγον, καὶ νὰ γίνεταί διὰ τὸ τέλος εὐλόγον· ἀλλέως, ὁ ἄνθρωπος ἠθελε φέρεσθαι μετὰ τυφλὴν ὁρμὴν καὶ ὡς ἄλογον ζῶον· τὸ τέλος δὲ, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ πράξεις μας πρέπει νὰ ἀποτείνωνται, εἶναι ἡ δίκαια τελειοποίησις τῆς καταστάσεώς μας, καὶ ἡ ὠφέλεια τῶν ἄλλων. Ὄταν λοιπὸν δὲ ἀποβλέπωμεν εἰς κανὲν τοιοῦτον τέλος, ἢ ἀποπλανώμεθα ἀπὸ αὐτό, τότε ἡ ἀπολύτως ἀδιάφορος πράξις λαμβάνει οὐσιώδη χαρακτῆρα κακίας· ὡς ἐξεναντίας, εἰάν προβάλλωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας τέλος ὀρθὸν καὶ ὠφέλιμον, ἢ πράξις γίνεται καλή. Ὁ περίπατος, λόγου χάριν, γινόμενος πρὸς ὑγείαν τοῦ σώματος, ἢ πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ πνεύματος, εἶναι πράξις καλή· ὅταν δὲ γίνεταί χωρὶς τέλος, ἢ με σκοπὸν πονηρὸν, τότε εἶναι κακία.

Εἶναι τινὲς πράξεις, αἱ ὁποῖαι γίνονται παντάπασιν ἀπροβούλευτοι καὶ χωρὶς καμμίαν προσοχὴν, ἀλλὰ μόνον ἐκ συνηθείας. Οὕτω βλέπομεν πολλοὺς ἀνθρώπους νὰ περ-
 νῶ-

ρῶσι τὸν καιρόντων εἰς περιπάτους ἢ παιγνί-
 δια. Ἐντεῦθεν ἔμπορεῖ τις νὰ συμπεράνη ὅτι
 δίδονται καὶ πράξεις ἀδιάφοροι εἰδικῶς θεωρού-
 μεναι. Ἐνταῦθα ὅμως δὲν εἶναι λόγος περὶ
 πράξεων ἀπροβουλεύτων ἄλλαι βέβαια εἶναι
 αἱ βεβουλευμέναι πράξεις, τὰς ὁποίας ἐδῶ
 ἐξετάζομεν, καὶ ἄλλαι αἱ ἀπροβούλευτοι. Ἐ-
 κείναι γίνονται ἀπὸ ἄνθρωπον, ὅστις βουλεύε-
 ται καὶ ἐνεργεῖ μὲ προαίρεσιν, αἱ δὲ ἀπρο-
 βούλευτοι γίνονται ἀσκέπτως καὶ τρόπον τινα
 μηχανικῶς ὥστε αἱ παντάπασιν ἀπροβούλευ-
 τοι πράξεις δὲν ἔχουν βέβαια οὔτε ἀγαθότητα
 οὔτε κακίαν. Πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν
 μὴν ἐκλαμβάνωμεν πλατύτερον τὴν λέξιν Ἀ-
 προβούλευτος. Πρᾶξιν ἀπροβούλευτον ἐννοῶμεν
 ἐκείνην, ἣτις συγκόνη παντάπασιν τὴν προαίρε-
 σιν, καὶ δὲν γίνεται οὔτε κατ' ἐνέργειαν ἐκου-
 σίως, οὔτε κατὰ προηγουμένην αἰτίαν. Πρὸς
 τούτοις εἰς τὰς ἀπροβουλεύτους πράξεις πρέπει
 νὰ ἀναφέρωμεν καὶ ὅσα εἶπαμεν περὶ τῆς ὑ-
 περβλητῆς ἀγνοίας, ἣγουν ὅτι ἡ ὑπερβλητὴ ἀ-
 βουλία, τὴν ὁποίαν δηλαδὴ ἠδύνατο τις καὶ
 ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ, καὶ καθ' ἑαυτὴν καὶ ἡ-
 στικῶς θεωρουμένη, εἶναι κακίη ὥστε καὶ αἱ

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄. 101

γινόμεναι πράξεις ἀπὸ κακῆν συνήθειαν, ἀν-
δὲν ἦναι ἐθελοῦσιοι, καθ' ἑαυτὰς ὅμως καὶ ἡ-
θικῶς θεωροῦνται κακαί, διότι προέρχονται ἀ-
πὸ ὑπερβλητῆν ἀβουλίαν. Ὄταν ὅμως ἡ πρά-
ξις προέρχεται ἀπὸ βίαν, ἢ μέγαν φόβον, ἢ
ἀνυπέρβλητον ἀβουλίαν, τότε ἡθικῶς οὔτε κα-
λῆ, οὔτε κακῆ λέγεται.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

Περὶ Βραβείων καὶ Ποινῶν.

Βραβεῖον λέγεται ἀγαθόν τι συνδεδεμένον μὲ
πράξιν τινὰ, ὡς αἴτιον τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς
ἢ τῆς ἀποχῆς. Ἐξεναντίας δὲ ποινὴ ἢ τιμω-
ρίαν λέγεται κακόν τι ἐπιτιθέμενον εἰς πράξιν,
ὡς αἴτιον ὁμοίως πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς ἢ πρὸς
ἐκτέλεσιν τοῦ ἐναντίου. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ
συγχέωμεν τὸ βραβεῖον μὲ τὸν μισθόν· διότι
τὸ βραβεῖον ἐμπορεῖ καὶ νὰ μὴν ἐπιβάλλῃ
καμίαν ὑποχρέωσιν εἰς τὸν βραβεύοντα· ἐξε-
ναντίας δὲ ὁ μισθὸς ἐπιβάλλει ὑποχρέωσιν
εἰς τὸν ἀποδιδόντα. Ὁ μισθώσας, παραδείγ-
ματος χάριν, ὑπηρετήν τινὰ, εἶναι ὑπόχρεως
νὰ

να πληρώσῃ τὸν μισθὸν τῆς δουλεύσεώς του· τὸ να βραβεύσῃ τὴν προθυμίαν του, τοῦτο δὲν γίνεται κατ' ὑποχρέωσιν, ἀλλὰ προαιρετικῶς.

Ὄταν τὸ κακὸν ᾖ ἀναγκαστικῶς συνδεδεμένον μετὰ τὴν πράξιν, λέγεται Φυσικὴ Τιμωρία· ὅταν δὲ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ νομοθέτου, λέγεται Θετικὴ Τιμωρία. Ὁμοίως τὸ ἀναγκαστικῶς συνδεδεμένον ἀγαθὸν μετὰ τὴν πράξιν, ὀνομάζεται Φυσικὸν Βραβεῖον. Θετικὸν δὲ, τὸ προερχόμενον ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ δίδοντος· καὶ Βραβεῖα μὲν δίδονται ἀπὸ τὸν ὅς τις θέλει· τιμωρίαι ὅμως κατὰ τὸ πολιτικὸν δικαίωμα δὲν ἐμποροῦν· να γένωσι παρὰ ἀπὸ τὸν ἔχοντα τὸ νόμιμον δικαίωμα τοῦ τιμωρεῖν, δηλαδή ἀπὸ τὸν νομοθέτην. Εἰς τοὺς προειρημένους ὀρισμοὺς, φυσικὸν κακὸν, εἴτε φυσικὴν τιμωρίαν πρέπει να ἐγνοώμεν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν τις πάσχει ἀφεύκτως διὰ ἠθικὴν κακίαν. Ἀσωτεύει τις, παραδείγματος χάριν· τοῦτο εἶναι ἠθικὴ κακία· ἐκ τῆς ἀσωτίας ἐξασθενεῖ καὶ φθείρεται· αὕτη εἶναι ἡ φυσικὴ τιμωρία. Ἐντεῦθεν γίνεται φανερόν ὅτι ἡ φυσικὴ τιμωρία πηγάζει ἀπὸ αὐτὴν

τὴν